

METODE**POGOVOR V KAVARNI: SOOČENJE TEORIJE IN PRAKSE**

AVTORJI

Nika Razpotnik

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
nika.razpotnik@zrc-sazu.si

dr. Janez Nared

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
janez.nared@zrc-sazu.si

dr. Mimi Urbanc

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
mimi@zrc-sazu.si

UDK: 910.1:711.2(497.4Idrija); COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Pogovor v kavarni: soočenje teorije in prakse

Članek predstavlja participativni proces kot pomemben del procesa v regionalnem razvojnem in prostorskem načrtovanju. Teoretičnemu delu, kjer predstavljamo 'pogovorno kavarno' (world cafe conversation method), sledi uporaba metode v INTERREG IIIB projektu DIAMONT s poudarkom na uporabi na testnem območju občine Idrija. V izbranem primeru je participativni proces privedel do odprte razprave in odprl nove možnosti sodelovanja med lokalnimi deležniki. Tako je mogoče okrepiti lokalno dinamiko, pojavile so se nekatere nove zamisli, prek izsledkov ekspertne skupine projekta DIAMONT pa se je začela tudi izmenjava znanja na nadnacionalni ravni.

KLJUČNE BESEDE

prostorsko načrtovanje, regionalni razvoj, participativni proces, pogovorna kavarna, »world cafe conversation method«, INTERREG IIIB program, DIAMONT

ABSTRACT

A conversation at the cafe: when theory and practice meet

This article presents the participation process as an important part of the regional development and spatial planning process. The theoretical part, in which the world cafe conversation method is presented, is followed by the description of applying this method in the INTERREG IIIB DIAMONT project by focusing on the test area of the Municipality of Idrija. In the case selected, the participatory process facilitated open discussion and opened up new opportunities for cooperation between local participants. This made it possible to strengthen the local dynamics; in addition, certain new ideas were presented and exchange of knowledge was initiated at the supranational level based on the findings of the expert group working on the DIAMONT project.

KEY WORDS

spatial planning, regional development, participative process, world cafe conversation method, INTERREG IIIB programme, DIAMONT

Uredništvo je prispevek prejelo 24. oktobra 2008.

1 Uvod

Dolgoročno učinkovit in uspešen regionalni razvoj je mogoč le z aktivnim vključevanjem javnosti že od samega začetka. V tujini je že desetletja jasno, da javnost igra ključno vlogo, v Sloveniji pa je tradicija vključevanja javnosti v procese odločanja zelo kratka. Šele v obdobju po osamosvojitvi so lokalne skupnosti s svojimi navadami, tradicijami, hotenji in potrebami dobile pomembnejšo vlogo pri oblikovanju življenjskega okolja tako na teoretični kot tudi na praktični ravni (Mikesell 2000). Pristopi 'od spodaj navzgor' (*bottom-up*) so tudi jasno opredeljeni v načelih delovanja programa INTERREG IIIB, v okviru katerega je potekal projekt DIAMONT (*Data Infrastructure for the Alps: Mountain Oriented Network Technology*). Pogosto se dogaja, da je javnost v odločanje vključena šele proti koncu procesa, in to predvsem zato, da se črki zakona zadosti na formalni ravni. To je posledica še vedno prevladujočega in v zavesti ljudi močno ukoreninjenega načela od zgoraj navzdol (*top-down*), ki daje pripravljavcem prostorskih in razvojnih načrtov prostejše roke pri delu, sicer pa temelji na premajhni izkušeni pripravljavcev s tradicijo vključevanja. Za uspešen participativni proces je treba zagotoviti vključevanje številnih posameznikov in različnih družbenih skupin, še posebej je pomembna udeležba dobro obveščenih, izobraženih in osveščenih ljudi. Poti do tega so različne: najbolj učinkovito je gotovo izobraževanje mladih kot najbolj dojemljive starostne skupine (več o tem glej Demšar Mitrovič, Resnik Planinc, Urbanc 2007; Simoneti 2007; Urbanc, Fridl 2007). Poleg mladostnikov je treba tudi ostale starostne skupine čim pogosteje vključevati v proces načrtovanja v različnih fazah in s tem poskrbeti za njihovo aktivnejšo in vidnejšo vlogo. Pomembno je, da se njihovo mnenje posluša in upošteva ter da imajo tudi sami občutek, da je temu tako. Na ta način se bodo udeleženci tudi v prihodnje bolj samozavestno in pogosteje vključevali v procese odločanja. Trenutno stanje v slovenski družbi, ko s strani javnosti prihaja do popolnega nezaupanja in neargumentiranih nasprotovanj kateremukoli predlogu ali posegu, je rezultat neustreznega ravnanja v preteklih desetletjih, ko se je s prostorom ravnalo zelo brezvestno, obenem pa javnost oziroma civilna družba ni imela pravice in možnosti izražanja svojih mnenj. Glavna prednost uporabe pristopa od spodaj navzgor je, da se udeleženci identificirajo z odločitvami, ki se nanašajo na njihovo okolje (Alfare, Nared 2008), to pa je zagotovilo tvornega in zrelega odnosa do življenjskega okolja.

V članku predstavljamo metodo 'pogovorna kavarna' (*world cafe conversation method*) oziroma njeno rahlo modificirano različico za potrebe omenjenega projekta, natančneje za delovna paketa 10 in 11. Metodo, ki je nadvse uporabna kot učinkovit most med teorijo in prakso, smo izvedli v šestih testnih območjih v Alpah, in sicer v območjih oziroma občinah Gap v Franciji, Alpsee-Grünten v Nemčiji, Tolmezzo v Italiji, Traunstein/Traunreut v Nemčiji in Waidhofen an der Ybbs v Avstriji ter Idrija v Sloveniji.

2 Pogovorna kavarna

Pogovorna kavarna je ustvarjalni proces oblikovanja konstruktivnega dialoga, širjenja znanja ter idej, in sicer prek mreže pogovorov in akcij. Je zelo uporaben način za soočenje teorije in prakse. Nastala je v Kaliforniji leta 1995 povsem slučajno, se hitro razširila in postala uporabna metoda za pogovore o življenjskih situacijah, ki zadevajo posameznika in družbo (medmrežje 1).

Metoda je posebej uporabna v naslednjih situacijah:

- spodbuditi več kot 12 ljudi k sodelovanju v pogovoru;
- deliti znanje, spodbujati inovativno razmišljanje in raziskovati različne možnosti;
- vključiti ljudi v živahno razpravo ne glede na to, ali se poznajo, ali se srečajo prvič;
- temeljito raziskati ključne strateške izzive ali možnosti;
- ustvariti tvorno interakcijo med govornikom in poslušalstvom (medmrežje 2).

Pred izvedbo delavnice je pomembna priprava, še posebej izbor in pritegnitev udeležencev ter oblikovanje vsebinskih sklopov. Oba dela sta tesno povezana, saj je od vsebine odvisen tudi izbor udeležencev.

Pomembno je, da skušamo zaobjeti širok krog udeležencev, ki ga obravnavana tema zadeva in zanima. Vsebinsko razpravo je treba predstaviti na samem začetku in udeležencem pojasniti, kaj pričakujemo od njih. Ustvariti je treba občutek neformalnega srečanja, zato klasična oblika govorniškega odra ni zaželena. Bistvo metode je, da ljudje sproščeno debatirajo v manjših skupinah, moderatorji pa zgolj skrbijo, da pogovori ne zaidejo s teme.

Prizorišče delavnice je postavljeno kot kavarna z mizami za štiri do pet oseb. Na mizah so večji listi papirja, nekaj barvnih flomastrov in osvežilni napitki. Ljudje, ki sedijo za mizo, opravijo več krogov pogovorov, ki trajajo 20 do 40 minut, pri čemer obravnavajo eno ali več vprašanj. Na koncu vsakega kroga ostane za vsako mizo ena oseba kot gostitelj, drugi trije ali štirje pa se presedejo k drugim mizam. Vsak gostitelj pozdravi nove člane omizja in jim na kratko predstavi dotedanji potek razprave. Novi člani omizja predstavijo vsebinsko njihovih razprav, ki se nanašajo na trenutno temo; pogovor se nadaljuje in razpravljavci se poglobijo v nove teme. Na koncu drugega kroga se udeleženci vrnejo k svojim mizam, ali pa se presedejo k drugim mizam za naslednji ali več dodatnih krogov, kar je odvisno od tega, kako je zastavljena delavnica. V nadaljnjih krogih se lahko posvetijo novim vprašanjem, ali pa se bolj poglobljeno lotijo prvotnega. Po treh ali več krogih se skupina zbere in udeleženci skupaj pogledajo porajajoče se teme, njihovo razumevanje in z njimi povezana spoznanja, kar napišejo na papir ali predstavijo drugače. Tako lahko vsi v skupini vidijo, kako je potekalo delo in premislilo o dogajanju na delavnici. Na tej točki se lahko kavarna zaključi ali pa se začnejo novi krogi pogovorov (Alfare, Nared 2008).

3 DIAMONT-ovi pogovori ob kavi

Omenili smo že, da je pogovorna kavarna odličen način za soočenje teorije in prakse. Ravno zaradi tega je bila nadvse ustrezna za potrebe projekta DIAMONT, kjer je vrsta rezultatov predhodnih delovnih paketov tvorila odlično znanstveno in strokovno podlago, ki pa je zahtevala še potrditev na praktični ravni, kar je bila naloga delovnih paketov 10 in 11. Ta je bila organizirana dvostopenjsko, v dveh delavnicah z razmikom nekaj mesecev.

Okvirno vsebinsko delavnic so določevali rezultati predhodnih delovnih paketov in enako tudi izbor testnih območij. V največji meri smo se naslonili na rezultate obsežnega zbiranja in obdelave podatkov v okviru delovnega paketa 8, izbor kazalnikov v okviru delovnega paketa 7 ter razvojnih instrumentov iz delovnega paketa 9. Osrednja tema je bila gospodarjenje s prostorom.

Sledil je izbor ključnih deležnikov; vsak partner je poiskal potencialno zainteresirane ljudi med predstavniki lokalnih oblasti, strokovnjaki, povezanimi z upravljanjem prostora in prostorskim načrtovanjem, v nevladnih organizacijah, združenjih, raziskovalno in izobraževalno sfero ter med lokalnim prebivalstvom. Neposredna priprava na delavnico je obsegala pripravo različnih dokumentov, ki so bili predstavljeni na sami delavnici.

Glavna cilja prve delavnice sta bila ugotavljanje ključnih problemov, povezanih z upravljanjem naravnih virov v testnih regijah, pri čemer so si udeleženci pomagali z rezultati kontekstualne in SWOT analize, ter ocenjevanje predlaganih inštrumentov iz podatkovne baze DIAMONT, ki je nastala v okviru delovnega paketa 9. Skupni problemi so bili podlaga za izbor podobnih strateških tematskih področij, o katerih je tekla razprava na delavnicah:

- 1. gospodarstvo in družba,
- 2. raba tal,
- 3. kakovost storitev,
- 4. inštitucije in sodelovanje,
- 5. konflikti v regiji.

Po koncu prve delavnice je vsak projektni partner izpolnil matrico, v kateri so bili navedeni glavni problemi testne regije (iz prve delavnice), inštrumenti, o katerih je tekla razprava na prvi delavnici,

ugotovljeni konflikti in predlogi strategij za rešitev problemov, možni primeri dobre prakse ter potrebni ukrepi oziroma aktivnosti. Tako smo prišli do problemov, ki so skupni vsem testnim regijam, med njimi je bil kot ključen in najbolj zapleten problem izpostavljeno pomanjkanje medobčinskega sodelovanja.

Druga delavnica je bila posvečena iskanju rešitev za probleme (in konflikte, do katerih pogosto prihaja) s ciljem krepitve trajnostnega regionalnega razvoja ob uporabi opredeljenih inštrumentov, primerov dobrih praks in predlogov, ki so jih prispevali udeleženci delavnice (Alfarè, Nared 2008).

4 Kava v Idriji

Izbrano testno območje v Sloveniji je bilo kljub skromni izbiri (kot rezultat obsežnih analiz podatkov ter visoko postavljenih meril) dobra odločitev. Čeprav Idrija ni tipična alpska občina, ima nekatere izrazito alpske značilnosti, denimo slabo dostopnost in pomanjkanje prostora za poselitev in industrijo. Ker je bil glavni poudarek delavnic na upravljanju rabe prostora, je Idrija dober primer območja s problemi, ki so posledica naglega gospodarskega razvoja, ki se sooča z nekaterimi prostorskimi omejitvami in omejenimi človeškimi viri. Poleg tega sta na razvoj regije vplivala rudarska preteklost in turistični potenciali, ki temeljijo na tehnični dediščini.

Pred samo izvedbo prve delavnice je bilo treba izbrati udeležence. Pripravili smo seznam, ki je obsegal: župana in različne predstavnike občine za gospodarske, okoljske in socialne zadeve, gospodarskih združenj, turistične organizacije, območne razvojne agencije, različnih podjetij, nevladnih organizacij, krajevnih skupnosti, političnih strank in šol. Kljub dolgemu seznamu smo s težavo pritegnili 13 udeležencev, ki pa so dobro pokrili zelo različna področja javnega življenja in aktivno sodelovali v delavnici.

Kaj smo spraševali udeležence delavnice? Prvih pet sklopov vprašanj se je nanašalo na gospodarski razvoj, promet in infrastrukturo, kakovost življenja, probleme rabe prostora in regionalno povezovanje. Vsakič so nas zanimali trenutno stanje na določenem področju, ukrepi za izboljšanje stanja in vloga države pri tem. Zadnja dva kroga sta se osredotočila na celovitejše vsebine. V predzadnjem smo se osredotočili na prednosti in pomanjkljivosti občine. Med prvimi so udeleženci izpostavili razvito in močno gospodarstvo, turistični potencial, zaposlenost in inovativnost, med slabosti pa monostrukturno gospodarstvo, pomanjkanje malih podjetnikov, regionalizacijo in pomanjkanje kadrov.

Prav na koncu so nas zanimali še razvojne možnosti in konflikti. Na vprašanje glede smeri razvoja smo dobili odgovor, da bi bilo treba obdržati sedanji trend gospodarskega razvoja in krepiti dodatne dejavnosti, s katerimi bi presegli monostrukturnost. Turizem in lesna industrija se ponujata kar sama od sebe. Pri tem bi lahko prihajalo do trenj zaradi prihodnje delitve na pokrajine in šibke regionalne pripadnosti. Nevarnost predstavlja tudi centralizacija in neskladen razvoj občine. In vloga države? Težave bi lahko rešili z večjo povezanostjo občine z državo, večjimi finančnimi sredstvi s strani države in novo zakonodajo. V razpravi, ki je sledila, so udeleženci izpostavili problematiko turizma (Urbanc 2007).

V drugi delavnici so udeleženci razpravljali o dveh strategijah, pomembnih za prihodnji razvoj in preprečevanje morebitne družbenoekonomske krize v primeru gospodarske recesije. Obe sta tesno povezani z monostrukturnim gospodarstvom, slabo dostopnostjo, šibkim medregionalnim povezovanjem in gospodarjenjem s prostorom.

Že na prvi delavnici so udeleženci izpostavili potrebo po oblikovanju strategije turizma in po njenem uresničevanju. Na drugi delavnici smo tako oblikovali izhodišča in okvir oblikovanja strategije. Idrija ima velik turistični potencial, ki temelji na rudarski tehnični dediščini, naravnih znamenitostih in dolgoletni tradiciji čipkarstva. Omenjeno bi lahko dopolnila ponudba športnih aktivnosti in kulnarična ponudba. Udeleženci so favorizirali visoko kakovostno turistično ponudbo s proizvodi z dodano vrednostjo, ki bi pritegnila zahtevne večdnevne goste. Pritegnitev takih gostov predstavlja velik izziv, zato bi bila potrebna dobro premišljena in dobro organizirana reklamna kampanja v obliki pol- ali celodnevniških tematskih ekskurzij. Na samem začetku bi bilo treba močno izboljšati ponudbo

PRIMOŽ PIPAN

Slika 1: Udeleženci prve delavnice pri razpravi.

nočitvenih zmogljivosti, ki je trenutno zelo skromna. Udeleženci so posebej poudarili nujnost sodelovanja s sosednjimi občinami in skupen marketinški nastop, pred tem pa je treba uskladiti interese ključnih deležnikov v občini.

Dolgoročna razvojna strategija naj bi odgovorila na vprašani: kakšna naj bi bila družbena, gospodarska in okoljska podoba Idrije čez 20 let in kaj je treba storiti za njeno uresničitev? Obsegala naj bi sledeče poudarke:

- okoljevarstveni vidik,
- ohranjanje javnih površin v mestu,
- izkoriščanje obnovljivih virov energije,
- spodbujanje samozaposlovanja, oblikovanje družinskih in srednje velikih podjetij,
- izboljšanje izobraževalnih možnosti,
- ustrezna stanovanjska politika,
- ohranjanje in vzdrževanje javnih zgradb,
- izboljšanje infrastrukture,
- oblikovanje raziskovalnega središča s poudarkom na živem srebru in alternativni psihiatriji.

Ob upoštevanju nekaterih trenutnih in potencialnih problemov, kot so jih opredelili deležniki in kot smo jih na podlagi predhodne analize zaznali snovalci delavnic, smo oblikovali problemska področja z izbranimi inštrumenti in primeri dobrih praks:

- inštrumenti za izboljšanje šibkega medregionalnega in medobčinskega sodelovanja (Regionalni fond komercialnih območij/industrijskih okolišev, Nemčija; Medobčinski poslovni parki, Nemčija; Javni zavod za medobčinsko sodelovanje, Francija; Deželna pogodba, Francija),

- inštrumenti za rešitev pomanjkanja prostora za industrijo in naselitev (Merila za ponovni urbani razvoj, Nemčija; Kataster degradiranih površin in prostih poslovnih površin, Nemčija; Fond za pridobivanje zaziidljivih površin, Avstrija),
- inštrumenti za uskladitev različnih razvojnih vizij med lokalnimi vladami in zasebnim sektorjem (Novi gorski načrt, Italija),
- inštrumenti za usmerjanje urbanizacije na slabših kmetijskih in obrečnih območjih (Standardizirana formula za ocenjevanje organskega razvoja bivalnih območij, Nemčija) (Zumaglini in ostali 2008).

5 Sklep

Glavni namen delovnih paketov 10 in 11 projekta DIAMONT je bil izvesti participativni proces v izbranih testnih območjih, da bi ocenili izbrane inštrumente za usmerjanje razvoja in še posebej gospodarjenja s prostorom z namenom zagotavljanja trajnosti. Poseben poudarek je bil na iskanju rešitev za ugotovljene probleme v teh območjih.

Za dosego zadanih ciljev smo uporabili participativno metodo 'pogovorna kavarna', ki je še posebej ustrezna za ugotavljanje praktične vrednosti predhodnih teoretičnih izhodišč. Projekt DIAMONT je temeljil na obsežnem teoretičnem delu s široko zasnovano zbirko podatkov, kazalnikov in inštrumentov, ki pa so v tem koraku dobili svojo aplikativno vrednost. To je še posebej pomembno, ker naj bi v skladu s sodobnimi trendi v regionalnem načrtovanju rešitve iskali znotraj regij samih ob uporabi notranjega človeškega, gospodarskega in okoljskega potenciala. Pogovorna kavarna je izpostavila še naslednji vidik notranjih virov: razkrila je lokalne ter regionalne ideje, pričakovanja in pobude, ki jih je v procesu načrtovanja treba upoštevati. Ta koncept je dobil potrditev v šestih testnih območjih s po dvema izvedenima delavnicama v vsakem: raba vseh vrst lokalnih »adutov« se je pokazala kot zelo pomembna pri krepitvi konkurenčnosti in privlačnosti ter spodbujanju trajnostnega razvoja.

Z velikim zadovoljstvom ugotavljamo, da je pogovorna kavarna vsem udeležencem omogočila sproščen pogovor in tvorno sodelovanje med vsemi lokalnimi deležniki. Omenjena metoda je razkrila lokalno dinamiko, vzpodbudila nove ideje in lokalno situacijo obogatila z mednarodnimi izkušnjami. Ciljem projekta je povsem zadovoljeno, če pa bomo tako sodelavci projekta kot lokalni deležniki našli pot do nadaljnega sodelovanja, bo to nadgradnja, ki bo samo potrdila uporabnost in tudi nujnost participativnih pristopov v procesu prostorskega načrtovanja.

6 Viri in literatura

- Alfarè, L., Nared, J. 2008: Participativni proces v regionalnem razvoju: ugotovitve projekta DIAMONT. Medmrežje: http://http://www.uibk.ac.at/diamont/downloads/workpackages/wp10-11_folder_slo.pdf (2. 7. 2008).
- Demšar Mitrovič, P., Resnik Planinc, T., Urbanc, M. 2007: Geografsko izobraževanje o vrednotah prostora za zagotavljanje trajnostnega razvoja. Geografija v šoli 16-3. Ljubljana.
- Medmrežje 1: <http://http://www.change-management-toolbook.com/Default.aspx?tabid=511> (4. 5. 2008).
- Medmrežje 2: <http://www.kbs-frb.be> or www.viWTA.be (6. 5. 2008).
- Mikesell, M. 2000: Culture. The dictionary of Human geography. Oxford.
- Simoneti, M. 2007: Izobraževanje za sodelovanje v urejanju prostora. Geodetski vestnik 51-2. Ljubljana.
- Urbanc, M. 2007: Delavnica z deložniki, Idrija, 5. 6. 2007. Geografski vestnik 79-1. Ljubljana.
- Urbanc, M.; Fridl, J. 2007: Ozaveščanje o prostoru kot pomemben dejavnik izobraževanja za trajnostni razvoj; primer projekta R. A. V. E. Space. Veliki razvojni projekti in skladni regionalni razvoj, Regionalni razvoj 1. Ljubljana.
- Zumaglini, M., Nared, J., Alfarè, L., Razpotnik, N., Urbanc, M. 2008: Participation process in regional development: DIAMONT's perspective. Arbeitshefte/Quaderni 52. Bolzano/Bozen.

7 Summary: A conversation at the cafe: when theory and practice meet

(translated by DEKS d. o. o.)

Regional development that is effective and successful in the long term is possible only by actively including the public from the very beginning. In other countries it has been clear for decades that the public plays the key role, whereas in Slovenia the tradition of including the public in the decision-making processes is relatively short. Bottom-up approaches are also clearly defined in the operation principles of the INTERREG IIIB program, which also included the DIAMONT project. The main advantage of such an approach is that participants identify themselves with the decisions connected with their environment. This is also a guarantee for a productive and mature attitude towards one's living environment.

This article presents the world cafe method, or the slightly modified version of it used for the project described above; that is, for work packages 10 and 11. This method represents a creative process of establishing constructive dialogue and the distribution of knowledge and ideas through a network of conversations and events. It is very useful in conversations about living situations concerning individuals and society.

Preparations for the workshop include the selection and motivation of participants as well as conceptual preparation. It is important to include a broad range of participants that are affected by the matter discussed. This issue must be presented at the very beginning and the participants must receive an explanation of what is expected from them. First and foremost, it is necessary to create the feeling of an informal meeting, which is why the venue of this meeting is set up as a cafe. People sitting at the table engage in several rounds of conversations in various groupings. All of the participants change seats, except for the roundtable »host.« At the end, the conclusions of each roundtable and each individual round of conversation are presented.

The world cafe method was extremely well-suited for the purposes of the DIAMONT project, in which a series of results from the preliminary work packages formed an excellent scholarly and professional basis that required confirmation at the practical level. This was organized at two levels – that is, at two workshops taking place in six test areas with several months' time between them. The main goal of the first workshop was to establish the key issues connected with the management of natural sources in the test regions, in which participants used the results of contextual and SWOT analyses, and to assess the proposed instruments from the DIAMONT database. The common issues established were the basis for selecting similar strategic thematic areas discussed at the workshops: the economy and society, land use, service quality, institutions and cooperation, and regional conflicts.

After the first workshop was concluded, issues common to all of the test regions were established based on a synthesis of the results; the lack of cooperation between municipalities was highlighted as the key and most complex issue. The second workshop focused on seeking solutions to these issues (and conflicts that often arise) with the general goal of strengthening sustainable regional development by using the instruments defined, best practice examples, and the proposals put forward by the workshop participants.

The selected test area in Slovenia was the Municipality of Idrija. The topic selected for discussion at the workshops proved to be appropriate given the situation in this region. The lively discussion was oriented towards defining issues, conflicts, and current/future opportunities. The challenges Idrija is facing include the following:

- Improving the current situation through careful management of the use of space and sustainable planning;
- Seeking to improve environmental stewardship;
- Establishing quality conditions for the younger residents;
- Increasing the share of self-employed;
- Promoting the development of entrepreneurship;
- Making use of the potential production of renewable energy from biomass;
- Establishing cooperation between municipalities.

The participatory process facilitated open discussion and opened up new opportunities for cooperation between local participants. This made it possible to strengthen the local dynamics; in addition, certain new ideas were presented and an exchange of knowledge was initiated at the supranational level based on the findings of the expert group working on the DIAMONT project. All of this proves that the workshops carried out as part of the DIAMONT project were successful and furthered the learning process in and between regions. In conclusion, we are convinced that the DIAMONT project can be considered a good example of the bottom-up approach, especially if the results of the workshops and activities that follow prove to be useful, and if additional concrete activities are carried out in the test regions and as part of similar Alpine initiatives.